

УДК 338.46:070(477):355.48
JEL L82, G01, L10

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/meu.2024.52.0.5226>

МЕДІАБІЗНЕС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Марія Квак

Львівський національний університет імені Івана Франка
79008 м. Львів, проспект Свободи, 18
e-mail: mariya.kvak@lnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5079-3895>

Анотація. У статті досліджено стан медіабізнесу України в умовах війни. Розглянуто наукові основи розуміння сутності медіабізнесу держави та особливості його функціонування в умовах війни. Проведено аналіз динаміки значень індексу свободи преси України в розрізі його елементів серед 180 країн світу за роки російсько-української війни. Визначено прямі та непрямі безпекові загрози медіабізнесу на сучасному етапі функціонування. Наголошено на основних проблемах сучасного вітчизняного медіабізнесу держави. Проаналізовано динаміку Всесвітнього індексу свободи преси в розрізі його елементів за 2022-2024 рр. Виявлено прямий зв'язок між динамікою значення Всесвітнього індексу свободи преси в Україні та впливом на неї стану безпекової, економічної, правової, політичної та соціокультурної сфер держави. Виокремлено соціо-економічні виклики для медіабізнесу на сучасному етапі. Запропоновано напрямки його розвитку в час та після війни.

Ключові слова: медіабізнес, війна, економічна система, цінності, держава, інформаційний продукт, тенденції розвитку.

Постановка проблеми. Медіабізнес є важливим атрибутом економічної системи держави, а тому дослідження впливу економічного ефекту на суспільство від його функціонування в час війни набуває особливого значення. Адже стабільний розвиток медіабізнесу впливає на створення, реалізацію унікального, конкурентоспроможного, якісного, незалежного, достовірного контенту та класичного інформаційного продукту, які, в свою чергу, забезпечують раціональне формування дерева цінностей населення та ефективне виконання соціальної місії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В усіх сучасних країнах питанням дослідження медіабізнесу приділяється багато уваги. Окремі аспекти цієї проблематики знайшли відображення у наукових працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Бредшоу П.[1], Голобородько О.[1], Женченко М. [1], Журавська Н.[1], Зернецька О.[2], Ковалевський В.[2], Костенко Н. [2], Краус К.[1], Левенець Ю.[2], Пічкурова З.[1], Шмідт Е. [1], Шнайдер А.[1] та інших. Однак у більшості наукових досліджень не приділялось уваги питанням функціонування медіабізнесу в екстремальних умовах війни, економічним викликам, які виникають при цьому та

перспективам його подальшого розвитку. Усе це свідчить про актуальність теми та зумовило вибір даного напряму дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку медіабізнесу України, окреслення проблем його функціонування в час війни та перспектив його трансформації.

Методологія дослідження. У процесі написання статті використано такі загальнонаукові та спеціальні методи, як: індукція, дедукція, аналіз, синтез, наукове абстрагування, систематизація, логіка, порівняння, статистичний, соціологічний, графічний та історичної хронології. Вищезазначені методи дослідження дозволили проаналізувати особливості сучасного функціонування медіабізнесу держави, обґрунтувати прямі та непрямі безпекові загрози медіабізнесу та запропонувати напрямки його розвитку в час та після війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медіабізнес охоплює велику кількість різних видів капіталів, які в результаті ефективної взаємодії створюють ексклюзивний інформаційний продукт, що впливає на отримання ним прибутку, а також забезпечує національні та міждержавні потреби населення в двосторонніх комунікативних послугах. Такі послуги надають різні формалізовані типи медіа. Дані засоби масової інформації та комунікації за характеристиками носія поділяють на друковані (газети і журнали) та електронні (телебачення, радіо, Інтернет)[2, с.110]. Вони становлять ядро сучасного інформаційного простору, який впливає на справедливе висвітлення гібридної війни росії проти України у глобальній комунікації, та здійснення ефективної національної соціально-економічної політики демократично-європейського спрямування.

Сучасний медіабізнес – це напрям підприємницької діяльності, яка спрямована на створення, поширення та монетизацію медіаконтенту. Зараз медіабізнес через цифровізацію в основному переводить створений контент в онлайн-формат. Станом на травень 2021 р. за інформацією USAID/Internews лише 40% українців довіряли телевізійним новинам, проте новинам з соціальних мереж довіряло 63% громадян [3]. За даними агентства PRNEWS.IO до п'ятірки найпопулярніших медіабізнесів України за критерієм кількості переглядів сайту за перші вісім місяців 2023 року ввійшли delo.ua (близько 50 млн. відвідувань), NV Бізнес (близько 18 млн. відвідувань), Forbes.ua (близько 13 млн. відвідувань), Ліга.Бізнес (близько 11 млн. відвідувань), The Page (7 млн. відвідувань)[4]. Як свідчить аналіз, економічна тематика сучасних медіа стосується діджиталізації та вдосконалення бізнес-процесів, проблем ведення бізнесу в час війни, перспектив розширення бізнесу на міжнародній арені, впровадження стартапів, залучення грантових ресурсів та пристосування до сучасних реалій.

Ефективна діяльність загальнодержавних, регіональних засобів масової інформації та комунікації, окремих журналістів в час війни суттєво залежить від їх грантової підтримки. Це підтверджує The German Marshall Fund of the United States в межах програми Ukraine: Relief, Resilience, Recovery, який дає можливість постійного прийняття заявок від громадських організацій та незалежних медіа України з метою отримання гранту в розмірі 25000 дол. В його межах віддається перевага реалізації негайних проєктів тривалістю до 1 року, що стосуються задоволення нагальних потреб активістів та медійників (надання соціальних, юридичних, психологічних послуг, негайної (тимчасової) міграції біженців), відновлення та розвитку спроможностей громадських організацій, в т.ч. після звільнення територій (технічна, юридична, інституційна підтримка, лікування персоналу та волонтерів, проведення тренінгів з набуття навичок виживання на території війни) тощо. Одним із пріоритетів є

фінансування фондом підтримки медіа (виплати заробітних плат, допомога тим, хто формує та поширює достовірний медіа-контент, здійснює репортажі з місць бойових дій, працює над викриттям інформаційних зловмисників, зменшення поширення неправдивої інформації та її негативного впливу на населення)[5].

Сучасна кризова ситуація в медіа галузі України підтверджується аналізом даних Всесвітнього індексу свободи преси, який свідчить про існування проблемної ситуації в нашій державі (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка Всесвітнього індексу свободи преси (World Press Freedom Index) України серед 180 країн світу за 2014-2024 рр.

Місце та індекс країни в рейтингу	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Місце України	127	129	107	102	101	102	96	97	106	79	61
Значення індексу, балів	63,07	60,9	67,07	66,81	68,84	67,54	67,48	67,04	55,76	61,19	65

Джерело: складено автором на основі даних[6]

Рейтинг 180 країн за даним індексом щорічно формує міжнародна неурядова організація Reporters Without Borders, яка зводить статистичну інформацію про переслідування та затримання журналістів, обмеження свободи слова, цензурний контроль, пресинг на медіа. За методологією обчислення Всесвітнього індексу свободи преси 100 балів – найбажаніший показник даного індексу в державі, оскільки означає найвищий можливий рівень свободи преси, а 0 балів – свідчить про її відсутність та вважається найбільш небажаним показником індексу. Як бачимо з табл. 1, значення Всесвітнього індексу свободи преси за 11 років війни росії проти України коливалось від 55 до 69 балів. Ці бали свідчать, що за картою свободи преси[7] наша держава знаходиться в світло-помаранчевій проблемній зоні, тобто посередині цієї класифікації. Для того, щоб перейти в зелену зону країн, які мають від 85 до 100 балів, Україні необхідно перемогти російського ворога та економічно стабілізувати медіабізнес, зменшити суттєвий олігархічний вплив на медіа, звести нанівець агресивну пропагандистську кампанію проти України з боку росії та підсилити інформаційний захист нашої держави.

У 2024 р. лідерами рейтингу свободи преси залишаються скандинавські країни – Норвегія (91,89), Данія (89,6) та Швеція (88,32). Четверте та п'яте місця займають відповідно Нідерланди (87,73) та Фінляндія (86,55). Аутсайдерами даного рейтингу в цьому році є Іран (21,3), Північна Корея (20,66), Афганістан (19,09), Сирія (17,41) та Еритрея (16,64).

Як бачимо з рис. 1 впродовж 2014 – 2024 рр. в Україні спостерігається покращення ситуації з рейтингом свободи преси. Адже Україна зі 127 місця у 2014 р. перемістилась на 61 місце у 2024 р. Найвищі точки на даному графіку свідчать про пряму залежність даного індексу від такого негативного явища як початок збройної агресії росії проти України, і як наслідок – 127 та 129 місце нашої держави у 2014 та 2015 роках, та повномасштабна війна – 106 місце у 2024 р.

За інформацією уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Д. Лубінця станом на 2023 р. викрито 500 злочинів росії проти вітчизняних представників преси та засобів масової інформації та комунікації, вбито 57 представників українських та закордонних медіа, в тюрмі за політично мотивованими справами перебувають 15 кримських журналістів[8].

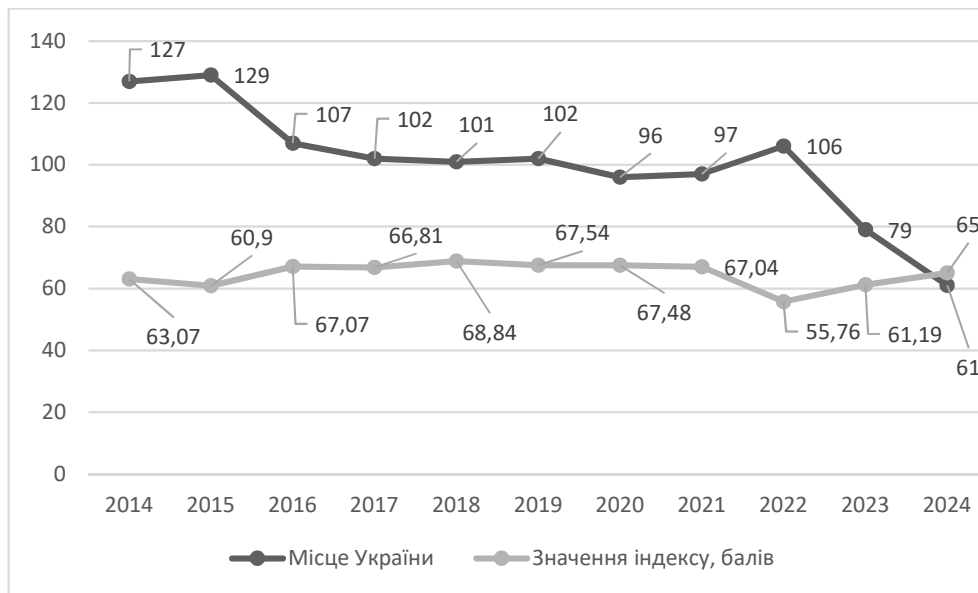

Рис. 1. Діаграма зміни місця та значення Всесвітнього індексу свободи преси (World Press Freedom Index) України серед 180 країн світу за 2014-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних[6]

Експерти RSF розглядають свободу преси як можливість журналістів без ризиків для їх особистої безпеки формувати та розповсюджувати достовірну та незалежну інформацію населенню, що відповідає національним інтересам держави, та знаходиться поза впливом екзогенно-ендогенних чинників економічного, соціального, правового, політичного характеру. Тому, на нашу думку, доцільно проаналізувати динаміку значень індексу свободи преси України в розрізі його елементів серед 180 країн світу за роки повномасштабної російсько-української війни (табл. 2). Загальне значення індексу з 2022 по 2024 рр. зросло з 56 до 65 балів, однак свідчить про існування значних проблем у медіабізнесі. Якщо економічна, безпекова та політична складові індексу кількісно зросли в останні роки, то правова та соціокультурна складові – децю знизились. Слід зазначити, що безпекова складова індексу попри збільшення залишається дуже низькою (становить лише 41 бал) та свідчить про дуже складну ситуацію в цій сфері.

Таблиця 2

Динаміка Всесвітнього індексу свободи преси (World Press Freedom Index) України в розрізі його елементів серед 180 країн світу за 2022-2024 рр.

Показник	2022	2023	2024
Загальне значення індексу, балів	55,76	61,19	65
Політична складова індексу	61,21	60,63	67,15
Правова складова індексу	79,45	80,66	78,61
Економічна складова індексу	42,86	63,48	62,24
Соціокультурна складова індексу	76,43	80,4	75,89
Безпекова складова індексу	18,84	20,78	41,11

Джерело: складено автором на основі даних[6]

Як бачимо з рис. 2 в структурі індексу найкраща (задовільна) ситуація спостерігається у соціокультурній та правовій сфері, більш проблемним є стан у економічній та політичній, а найгірша ситуація – залишається у безпековій сфері. Саме війна спричинила виникнення таких соціо-економічних викликів для медіабізнесу як: кадрова криза та міграція, мобілізація, психологічне та емоційне вигорання, плінність, втрати кваліфікованих працівників, непостійність допомоги донорських організацій, міжнародної підтримки та ризики фінансової крихкості, руйнування інфраструктури, викрадення техніки, блекауту, відсутність ризик-менеджменту та довгострокового планування роботи організацій під час війни та після перемоги. Так, за даними звіту дослідницького відділу Media Development Foundation 65% медіабізнесів не мають розроблених ризик-плану та сценаріїв реагування на військові події[9].

Адже значення даного індексу швидко реагує на розгортання нових військових дій країн, виникнення нових державних переворотів, здійснення репресій в медіа сфері, що, в свою чергу, впливає на зміну місця тієї чи іншої країни в рейтингу. В таблиці 3 подано динаміку зміни місця України в рейтингу за Всесвітнім індексом свободи преси в розрізі його елементів впродовж останніх трьох років.

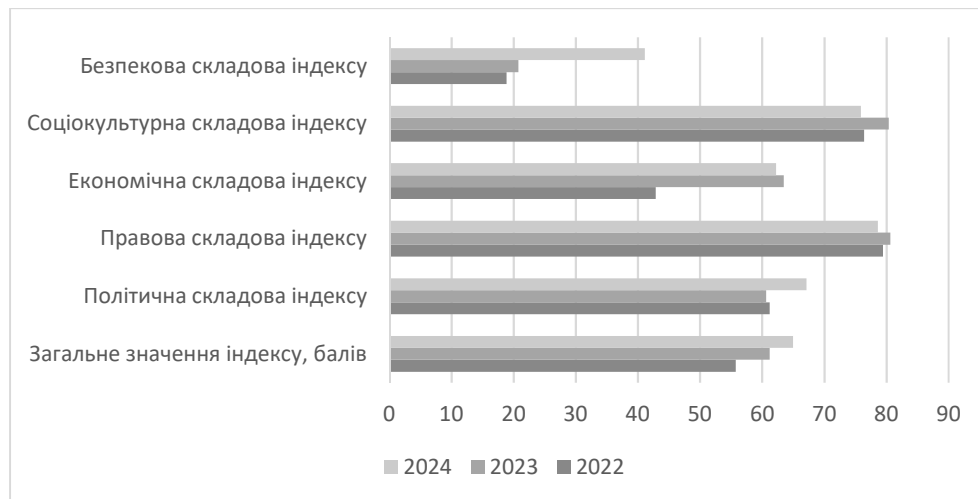

Рис. 2. Гістограма змін Всесвітнього індексу свободи преси (World Press Freedom Index) України в розрізі його елементів серед 180 країн світу за 2022-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних[6]

Загалом місце України зі 180 країн світу за цей період покращилось зі 106 до 61, що свідчить про перехід держави до країн першої половини рейтингу та необхідність вирішення нагромаджених проблем економічного, соціокультурного, правового, політичного, безпекового контекстів, в основному пов'язаних з війною, у медіа сфері, щоб досягти рівня скандинавських країн-лідерів рейтингу.

Згідно даних рис. 3 найгірша ситуація з місцем України в рейтингу за безпековою складовою індексу (зі 165 ми перемістились на 142 місце зі 180 країн світу), що пояснюється активним перебігом російсько-української війни в аналізований період. Слід зазначити, що є прямі безпекові загрози медіабізнесу, як загроза життю та здоров'ю команди, руйнування інфраструктури медіагалузі, робота в зоні активних

бойових дій, так і непрямі – зміна медіаландшафту, відсутність укриттів, планів евакуації, орієнтація на використання праці жінок, плинність кадрів, використання неефективних бізнес-моделей [10], необхідність адаптації ветеранів війни, навчання медичної допомоги, відсутність доступу до героїв сюжетів та повноти інформації про війну.

Таблиця 3

Динаміка зміни місця України в рейтингу за Всесвітнім індексом свободи преси в розрізі його елементів за 2022-2024рр.

Показник	2022	2023	2024
Місце України в рейтингу	106	79	61
За політичною складовою індексу	70	65	36
За правовою складовою індексу	36	26	28
За економічною складовою індексу	86	30	32
За соціокультурною складовою індексу	62	40	39
За безпековою складовою індексу	165	179	142

Джерело: складено автором на основі даних[6]

Це все призвело до зниження кількості репортажів, ефективності роботи медіабізнесу та втрати великої кількості аудиторії.

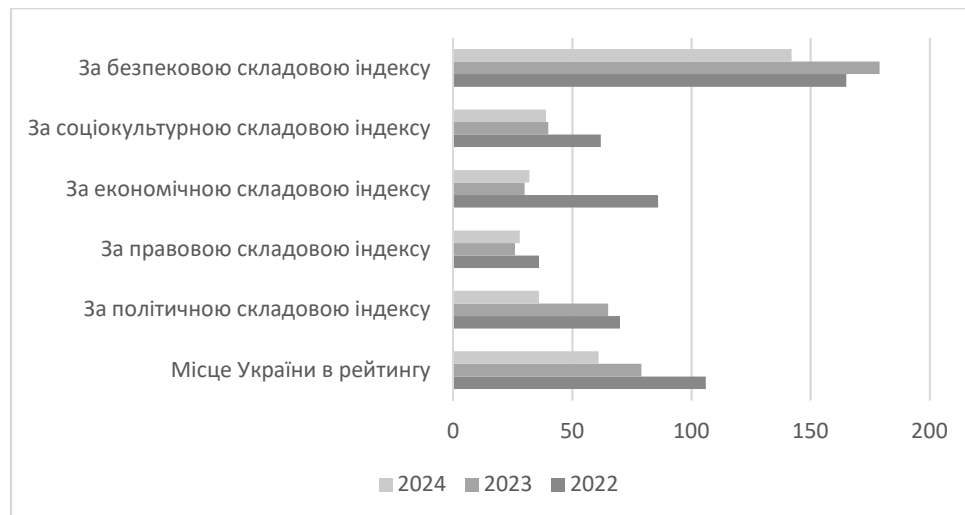

Рис. 3. Гістограма зміни місця України в рейтингу за Всесвітнім індексом свободи преси в розрізі його елементів за 2022-2024рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних[6]

Однак, в Україні є приклади сучасних успішних медіабізнесів, які активно розвиваються на Заході країни під час війни [11]. Це мультимедійна платформа “Панорама” (Мукачево), медіахолдинг “РАІ” (Івано-Франківськ), “Радіо Галичина” (Львів) та інші.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, сучасними трендами функціонування медіабізнесу в Україні є висока ризикованість успішного функціонування, наближення до стандартів західної медіаіндустрії, цифровізація, зміщення

фокусу на сегмент віртуальних електронних медіа, конвергенція медіа та нових технологічних рішень, гнучкість як необхідність швидкої адаптації до змін та невизначеності на сучасному медіаринку в час війни та інших кризових явищ.

Перспективами розвитку вітчизняного медіабізнесу є раціональний вибір нових ефективних бізнес-моделей (краудфандинг, м'який і жорсткий, гібридний, преміальний paywall, модель мікроплатежів), впровадження ефективної медіаосвіти (в т.ч. підготовка фахівців з економічної журналістики), вивчення та реалізація на практиці успішних кейсів вітчизняних, закордонних класичних та інноваційних медіа (медіа-стартапів), ефективне застосування партнерств через аутсорсинг та аутстафінг, розширення використання інструментів штучного інтелекту в журналістській діяльності; покращення інвестиційного підґрунтя функціонування медіабізнесу, формування його самокупності на основі стратегії диверсифікації доходів, підтримка фінансової стабільності в час війни. Загальнонаціональні авторитетні медіа мають функціонувати фінансово-прозоро, незалежно та самокупно і створювати якісний інформаційний контент відповідно до вимог соціально-економічної та політичної безпеки держави.

На нашу думку, актуальним є вивчення кореляції витрат на медіабізнеси та їх популярності в контексті визначення їх ефективності під час та після завершення війни із застосуванням сучасних економіко-математичних методів, що стане об'єктом наших подальших досліджень.

1. Пічкурова З. В. Розвиток медіагалузі України в контексті глобальної цифрової трансформації. Стратегія розвитку України. 2018. №2. С. 140-147.
2. Ковалевський В. Сучасний стан і тенденції розвитку медіа-сфери України. Політичний менеджмент. 2009. №5. С. 109-119.
3. Яніцький А. Скільки витрачають українські телеканали у боротьбі за глядача. 2021. URL: <https://kse.ua/ua/kse-research/skilki-vitrachayut-ukrayinski-telekanali-u-borotbi-za-glyadacha/>
4. Ковальова А. The Page увійшло до ТОП-5 найпопулярніших бізнесових медіа в Україні. 2023. URL: <https://thepage.ua/ua/news/top-5-najpopulyarnishih-biznesovih-media-v-ukrayini-the-page-posilo-5-misce>
5. До 25000 дол. США – гранти для реалізації проєктів громадськими організаціями та незалежними медіа України. 2025. URL: <https://chaszmin.com.ua/do-25-000-dol-ssha-granty-dlya-realizatsiyi-proyektiv-gromadskymy-organizatsiyamy-ta-nezalezhnymy-media-ukrayiny/>
6. Europe-Central Asia. Ukraine. 2024. URL: <https://rsf.org/en/index?year=2024>
7. Press freedom map. 2024. URL: https://rsf.org/en/methodology-used-compiling-worldpress-freedom-index-2024?year=2024&data_type=general
8. Індекс свободи преси 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3704552-indeks-svobodi-presi-2023.html> (дата звернення: 7.02.2025).
9. Стан українських регіональних медіа 2024 року. URL: <https://research.mediadevelopmentfoundation.org/#hero>
10. Бізнес-модель медіабізнесу. 2020. URL: <https://www.tot.com.ua/post/biznes-model-mediabiznesu>
11. “Адаптуватися до викликів часу”: успішні медіапроєкти на Заході України виживають і навіть розвиваються під час війни. 2024. URL: <https://nsju.org/novini/adaptuvatsya-do-vyklykiv-chasu-uspishni-mediaproyekty-na-zahodi-ukrayiny-vyzhyvayut-i-navit-rozvyvayutsya-pid-chas-vijny/>

References

1. Pichkurova, Z. V. (2018). Rozvytok mediahaluzi Ukrainy v konteksti hlobal'noi tsyfrovoyi transformatsiyi [Development of the media industry of Ukraine in the context of global digital transformation]. *Stratehiya rozvytku Ukrainy*, 2, pp. 140–147 [in Ukrainian].
2. Kovalevskyi, V. (2009). Suchasnyi stan i tendentsii rozvytku media-sfery Ukrainy [Current state and trends in the development of the media sphere in Ukraine]. *Politychnyi menedzhment*, 5, pp. 109–119 [in Ukrainian].
3. Yanitskyi, A. (2021). Skilky vytrachaiut ukrainski telekanaly u borotbi za hliadacha [How much do Ukrainian TV channels spend in the competition for viewers]. Retrieved from <https://kse.ua/ua/kse-research/skilki-vitrachayut-ukrayinski-telekanali-u-borotbi-za-glyadacha/> [in Ukrainian].
4. Kovaliova, A. (2023). The Page uviishlo do TOP-5 naipopuliarnishykh biznesovykh media v Ukraini [The Page entered the TOP-5 most popular business media in Ukraine]. Retrieved from <https://thepage.ua/ua/news/top-5-najpopulyarnishih-biznesovih-media-v-ukrayini-the-page-posilo-5-misce> [in Ukrainian].
5. Do 25000 dol. SShA – granty dlia realizatsii proektiv hromadskymy orhanizatsiiamy ta nezalezhnymy media Ukrainy. Chaszmin. 2025 r. [Up to \$25,000 – grants for the implementation of projects by public organizations and independent media in Ukraine]. Retrieved from <https://chaszmin.com.ua/do-25-000-dol-ssha-granty-dlya-realizatsiyi-proyektiv-gromadskymy-organizatsiyamy-ta-nezalezhnymy-media-ukrayiny/> [in Ukrainian].
6. Europe-Central Asia: Ukraine. Reporters Without Borders. 2024. Retrieved from <https://rsf.org/en/index?year=2024>.
7. Press freedom map. Reporters Without Borders. 2024. Retrieved from https://rsf.org/en/methodology-used-compiling-world-press-freedom-index-2024?year=2024&data_type=general.
8. Indeks svobody presy 2023 Ukrinform. (2023). [Press Freedom Index 2023]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3704552-indeks-svobodi-presi-2023.html> [in Ukrainian].
9. Stan ukrainskykh rehionalnykh media 2024 roku. Media Development Foundation. 2024. [State of Ukrainian regional media in 2024]. Retrieved from <https://research.mediadevelopmentfoundation.org/#hero> [in Ukrainian].
10. Biznes-model mediabiznesu. TOT. (2020). [Business model of media business]. Retrieved from <https://www.tot.com.ua/post/biznes-model-mediabiznesu> [in Ukrainian].
11. “Adaptuvatsia do vyklykiv chasu”: uspishni mediaproiekty na Zakhodi Ukrainy vyzhyvaiut i navit rozvyvaiutsia pid chas viiny. National Union of Journalists of Ukraine. 2024. [“Adapting to the challenges of time”: Successful media projects in Western Ukraine survive and even grow during the war]. Retrieved from <https://nsju.org/novini/adaptuvatsiya-do-vyklykiv-chasu-uspishni-mediaproiekty-na-zakhodi-ukrayiny-vyzhyvayut-i-navit-rozvyvayutsya-pid-chas-vijny/> [in Ukrainian].

**MEDIA BUSINESS IN UKRAINE DURING THE WAR: ECONOMIC
CHALLENGES AND DEVELOPMENT PROSPECTS****Mariia Kvak**

*Ivan Franko National University of Lviv,
79008 Lviv, Prospekt Svobody, 18
e-mail: mariya.kvak@lnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5079-3895>*

Abstract. The article investigates the state of Ukraine's media business in wartime as an essential attribute of the state's economic system. It explores the scientific foundations for understanding the essence of state media business and its functioning in wartime conditions. The stable development of media business influences the creation and realization of unique, competitive, high-quality, independent, and reliable content, as well as traditional informational products, which, in turn, contribute to the rational formation of the population's value tree and the effective implementation of the social mission. Modern media business is a branch of entrepreneurial activity aimed at creating, distributing, and monetizing media content. An analysis of the dynamics of Ukraine's press freedom index over the years of the Russian-Ukrainian war is conducted, examining its elements among 180 countries. Direct and indirect security threats to media business at the current stage of operation are identified. The war has led to socio-economic challenges for the media business, including: a staffing crisis and migration, mobilization, psychological and emotional burnout, turnover, the loss of qualified workers, instability of donor assistance, international support, risks of financial fragility, infrastructure destruction, equipment theft, blackouts, lack of risk management, and long-term planning for organizations post-victory. The main problems of the modern domestic media business are emphasized. These have resulted in a decrease in the number of reports, reduced efficiency of media business, and the loss of a significant audience. The dynamics of the World Press Freedom Index for 2022-2024 are analyzed, showing a direct correlation between the changes in the World Press Freedom Index in Ukraine and the impact on it of the state of the security, economic, legal, political, and socio-cultural spheres. Modern trends in the functioning of media business in Ukraine include high operational risks, alignment with Western media industry standards, digitalization, a shift in focus towards the virtual electronic media segment, convergence of media and new technological solutions, and flexibility as a necessity for rapid adaptation to changes and uncertainties in the contemporary media market during wartime and other crises. Directions for the development of media business during and after the war are proposed.

Keywords: media business, war, economic system, values, state, information product, development trends.

Стаття надійшла до редколегії 12.11.2024

Прийнята до друку 25.11.2024